

A JÖVEDELMI VISZONYOK FEJLŐDÉSÉNEK
ÁTTEKINTÉSE A TÁRSULT MUNKÁBAN, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL A VAJDASÁGI
TÁRSULTMUNKA-SZERVEZETEKRE

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 1963. évi alkotmánya alapján 1971-ben meghozott alkotmányfüggelékek egy újabb előrelépés kezdetét jelentették a történelmi cél elérésében, hogy a társult munka dolgozói rendelkezzenek a munka feltételeivel és munkájuk eredményével. Ugyanis az alkotmányfüggelékek alapján létrehozott társultmunka-alapszervezetek egyik fontos előfeltételét képezik annak, hogy a jövedelem és a bővített újratermelés eszközei ne idegenüljenek el a társult munka dolgozóitól.

Az alkotmányfüggelékek meghozását követő időszak a vállalatok társultmunka-szervezetekké való átalakulásának jegyeit viseli magán: meg alakulnak a társultmunka alapsejtjét képező társultmunka-alapszervezetek, amelyekben a dolgozók közvetlenül és egyenrangúan gyakorolják társadalmi-gazdasági és egyéb öngazgatási jogait.

Az öngazgatási termelési viszonyok alapsejtjeinek a termelésben és a társadalmi tevékenységekben történő megalakítása, valamint ezeknek egységes öngazgatási, társultmunka szervezeti rendszerbe való egybekapcsolása különösen a társult munkáról szóló törvény meghozása után lendült fel és erősödött meg.

A társult munka alapszervezeteinek létrehozása, továbbá a munka és eszközök szélesebb alapokon történő társítása egyre inkább lehetővé teszi, hogy a dolgozók a döntéshozatal szubjektumaivá váljanak a társult munkában és a társadalomban egyaránt. A jövedelmi viszonyok fejlődésével, valamint a munka- és eszköztársítással a dolgozók rendelkeznek a munka feltételeivel és eredményével, megszilárdítva ezzel társadalmi-gazdasági helyzetüket is. Szükséges azonban rámutatni arra is, hogy a társult munka kiépítése és az új öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok megteremtése hosszú folyamat, ami nem téveszthető szem elől az eddig elért eredmények felmérésekor.

A Kommunista Szövetséggel az élen a szubjektív erők tevékenysége elsődlegesen arra irányult, hogy a társult munka törvényének azokat a szakaszait keltsék életre, amelyek meghatározzák a dolgozók heiyét a

társultmunka-alapszervezetekben. Így sikerült biztosítani azt is, hogy a dolgozók küldöttségeik és küldötteik révén egyre inkább hatást gyakorolhassanak a munka- és eszköztársítás szélesebb formáira, bár igaz, hogy a dolgozók részvétele ebben a folyamatban egyelőre még nem elégtő.

A társultmunka-alapszervezetekben a dolgozók jelentős erőfeszítéseket tesznek a jövedelmi viszonyok kialakítására és további fejlesztésére, a jövedelem és tiszta jövedelem megteremtésének és elosztásának feltételeit szabályozó viszonyok kialakítására, a személyi jövedelem elosztási mércéinek meghozatalára, az öngazgatási alapokban történő tervezés biztosítására, a munka- és eszköztársításra, miközben megteremtik a társult munka törvénye által hirdetett új szocialista öngazgatási viszonyok létrehozásához szükséges előfeltételeket.

A társultmunka-alapszervezeteknek a közös érdekeken alapuló tömörülése a társultmunka-szervezetekbe és az összetett társultmunka-szervezetekbe érdemlegesen hozzájárul a dolgozók és társult munka alapszervezeteik befolyásának növeléséhez a társult munka rendszerének egészében. Öngazgatási gyakorlatunk azt mutatja, hogy egyes munkaszervezetekben és összetett társultmunka-szervezetekben megtették az első lépéseket az öngazgatási megegyezésekbe foglalt közös fejlesztési programok meghozására, amelyek részletesen tartalmazzák a közös fejlesztési program pénzelésének és a munkaszervezetek tervezési ügyviteli együttműködésének feltételeit.

A jövedelmi viszonyok fejlődésének folyamatában, a termelőeszközök társadalmi tulajdonjogának erősítésével egyidőben a társultmunka-alapszervezetek, a társultmunka-szervezetek és az összetett társultmunka-szervezetek dolgozói körében egyre inkább megerősödik annak szükségessége, hogy a társult munka minden szférájában közös és kölcsönös érdekeken alapuló kapcsolatokat kell kialakítani. Ez hozzájárul a termelési problémák megoldásához, a munkatermelékenység fokozásához és a kapacitások jobb kihasználásához, a kivitel és behozatal egyensúlyához, a tudományos kutatómunka térhódításához és általában a sikeresebb gazdálkodáshoz, mégpedig az erre vonatkozó öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások meghozatala révén.

Az említett folyamatot természetesen ellentmondások, nehézségek, gyengeségek és különféle ellenállások kísérték. A társult munka öngazgatási alapokon való szervezése nem azonos intenzitású minden területen, és ez a tevékenység tulajdonképpen elmarad a tényleges szükségletek és lehetőségek mögött. A fenti megállapítás különösen vonatkoztatható a jövedelmi viszonyok és a bővített újratermelés öngazgatási rendszerének kiépítésére és fejlesztésére.

A gyakorlatban egyes társultmunka-alapszervezetek csupán formális, jogi és intézményes szempontból tekinthetők a társult munka sejtjének, mert a társadalmi-gazdasági viszonyok lényege nem változott meg bennük és a dolgozók sem váltak az újratermelés döntő szubjektumaivá. Egy másik fogyatéknak tekinthető az is, hogy a társultmunka-szer-

vezetek és az összetett társultmunka-szervezetek többnyire a területi hovatartozás alapján alakultak meg, nem pedig az újratermelési folyamatban megnyilvánuló kapcsolataik alapján. Emiatt az újratermelési folyamatban kölcsönös függőségben levő társultmunka-alapszervezetek és munkaszervezetek között nem alakult ki megfelelő kapcsolat. Némely munkaszervezetek nagyok, rendkívül heterogének és vállalati módra viselkednek, de ugyanígy vannak kis, felaprózott munkaszervezetek is, amelyekben úgyszintén következetlenül és nem a társult munka törvénye alapján fejlődnek az öngazgatási, társadalmi-gazdasági viszonyok. Megfigyelhetjük, hogy a munkaszervezetekben és az összetett társultmunka-szervezetekben új formában tovább élnek a régi viszonyok, a munkaszervezetek és alapszervezetek magukba zárkoznak, a rendezetlen belső gazdasági viszonyok miatt pedig háttérbe szorul a társultmunka-alapszervezetek szerepe. Arra is felfigyelhetünk, hogy egyes munkaszervezetekben és összetett szervezetekben megmaradnak, sőt reprodukálódnak a régi vállalati viszonyok és magatartásformák. A társultmunka-alapszervezetek, a munkaszervezetek, az összetett munkaszervezetek közötti viszonyok jórészt a hagyományos adásvételi viszonyokon alapulnak, a közös beruházásokat pedig leginkább a klasszikus hitelviszonyok jellemzik. Az autarkia, a felaprózottság, a társultmunka-alapszervezetek, munkaszervezetek és az összetett szervezetek területi bezárkózottsága gátolja a munka és eszközök öngazgatási társítását, az öngazgatási jövedelmi viszonyok fejlődését.

Noha a jövedelem egyre inkább anyagi alapját képezi a munkás arra vonatkozó jogának, hogy döntsön munkájának feltételeiről és eredményéről, a társult munkában a jövedelmi viszonyok fejlettsége még nincs azon a szinten, amelyet megkövetelne ennek a kérdésnek a szocialista öngazgatási termelési viszonyok kibontakozásában megmutatkozó fontossága. A pozitív törekvések mellett még jelen van a munkások elidegenülése a jövedelemszerzés számos kérdésében. Bizonyos számú munkaszervezetben és összetett társultmunka-szervezetben a jövedelmi viszonyok fejletlensége miatt nem lehetett közös bevételt és közös jövedelmet megvalósítani. A mindennapi öngazgatási gyakorlatra jellemző, hogy sok alapszervezetben és más szervezetben ma is jelen van egy olyan magatartásforma, amely a költségvetési elvek hosszú ideig történő alkalmazásának következménye. Így például a termékár rendezése mindmáig csak ritkán történt a közös bevétel és jövedelemszerzés elosztásának elve alapján, más szóval az egymással kapcsolatban álló munkaszervezetek és az újratermelési egészlet alkotó társultmunka-egységek nem alkalmazták a jövedelemszerzésről és a közös jövedelem elosztásáról szóló elveket.

A jövedelem és tiszta jövedelemszerzés közös alapjait és mércéit tartalmazó öngazgatási megegyezések a legtöbb esetben csak elvileg tartalmazzák a közös bevételből származó jövedelem elosztásának módját. A társultmunka-alapszervezet jövedelemszerzésének alapjait és mércéit leggyakrabban úgy állították össze, hogy az a társultmunka-alapszerve-

zet tulajdon érdekeinek feleljen meg, mellőzve az érdekek összeegyeztetését más szervezetekkel és összetett társultmunka-szervezetekkel, amelyekkel az alapszervezet az újratermelés folyamatában szoros kapcsolatban és összefüggésben áll, és ennek következtében a dolgozók nem is hátrózhatnak a jövedelemszerzési viszonyok rendezéséről.

Az említettek mellett különösen nagy lemaradás tapasztalható még a szabad munkacsere alapján történő jövedelmi viszonyok kiépítésében is.

A társultmunka-alapszervezetek között az összbevétel és a jövedelemszerzési viszonyok a társult munka törvényének hatályba lépése után is jórészt az adásvételi elvek alapján érvényesülnek. A közösen szerzett jövedelem a társultmunka-alapszervezetek egymás közötti viszonyában mint társadalmi mechanizmus arra hivatott, hogy általa túlhaladjuk a tőkés piac teremtette ösztönösséget. De a közös jövedelemszerzés elve a gyakorlatban még mindig nem érvényesül eléggé, ami az alábbi adatokból is látható:

A közösen szerzett jövedelem részaránya Jugoszlávia, valamint az egyes köztársaságok és tartományok összjövedelmében, az 1979. évi zárszámadás alapján:

(%-ban)

Megnevezés	A közös jövedelem részaránya az összjövedelemben		
	1977	1978	1979
Jugoszlávia	2,8	7,2	9,1
Boszn. és Herc.	3,4	4,9	6,2
Crna Gora	2,0	14,5	15,4
Horvátország	3,0	8,0	9,9
Makedónia	0,2	0,7	1,1
Szlovénia	3,3	9,5	13,8
Szerbia	2,4	7,4	8,2
Kosovo	2,4	2,2	5,6
Vajdaság	3,5	7,2	8,9

A bevétel- és jövedelemszerzésre jellemző, hogy a társultmunka-alapszervezetek jövedelmüket termékeiknek vagy szolgáltatásaiknak a hazai és külföldi piacon történő közvetlen értékesítésével szerzik.

1977-ben Vajdaság gazdaságában a munkaszervezetek összbevételében minden harmincadik dinár származott közös bevételből, 1978-ban minden tizenegyedik, 1979-ben pedig minden tizenegyedik dinár, Jugoszlávia gazdaságában hasonló törekvések és hasonló viszonyok észlelhetők.

A közösen szerzett jövedelem egyre nagyobb részaránya a munkaszervezetek összjövedelmében nem egyaránt vonatkoztatható minden gazdasági ágazatra.

A közös bevétel részarányának gazdasági ágazatok szerinti megoszlása a munkaszervezetek összbevételében, Vajdaság 1979. évi zár számadási adatai alapján:

(% -ban)

Magnevezés	A közösen szerzett bevétel részaránya az összbevételben		
	1977	1978	1979
ÖSSZGAZDASÁG	3,5	7,2	8,9
Ipar	6,8	13,0	16,4
Mezőgazdaság	—	0,2	0,3
Erdészet	—	—	—
Vízgazdaság	—	—	—
Építőipar	—	13,0	16,4
Közlekedés	18,9	23,0	21,6
Kereskedelem	0,2	6,0	0,7
Vendéglátóipar és turizmus	—	—	—
Kisipar	3,9	8,2	9,0
Lakásgazdálkodás és közművesítés	—	—	—
Pénzügyi és más szolgáltatások	0,9	8,8	2,4

A mezőgazdaságban például a munkaszervezetek összbevételében csak minden háromezredik dinár származik közösen megvalósított bevételből, míg egyes gazdasági ágazatokban a közös bevételezés egyáltalán nem talált táptalajra.

A munka és eszköztársítás révén közösen szerzett jövedelemből való részesülés mint jövedelemszerzési forma ma még igen fejletlen. A közösen szerzett jövedelemből való részesüléssel mint jövedelemszerzési formával lényegében a legtöbb öngazgatási megegyezés és általános aktus foglalkozik, a gyakorlatban viszont ez csak igen ritkán érvényesül, mert az eszköz- és munkatársítás nem minden esetben a társult munka törvényének alkalmazásán alapul. Az eszközök és a munka új alapokon történő társítása még nem nyert szélesebb alkalmazást. A jövedelmi viszonyok fejlődésére negatívan ható tényezők közé sorolhatjuk az adminisztratív ügyszabályzás elburjánzását, az infláció növekedését, a gazdasági életben jelentkező labilitást, valamint a közösen szerzett jövedelemből való részesedés objektív mércéinek hiányát.

A közösen szerzett jövedelemből való részesedéssel kapcsolatban ellenállás és téves felfogás is tapasztalható. A kedvezőtlen gazdasági helyzetben lévő munkaszervezetek például a közösen szerzett jövedelemből való nagyobb részesedéssel kívánják helyzetüket megoldani, míg az eredményesebben gazdálkodó munkaszervezetek elutasítják az effajta együttműködést, attól tartva, hogy elveszítik jövedelmüket. Az előbbieket

a közös tervek és fejlesztési programok hiányának tudhatók be, mert a közös programok hiánya kedvezőtlenül hat, sőt gátolja az újratermelés folyamatában egymással gazdasági kapcsolatban álló munkaszervezetek között a munka öngazgatási felosztását. Emellett ma még túlsúlyban van az ágazatok szerinti kapcsolatteremtés, az azonos gazdasági ágazatokhoz tartozó alapszervezetek társulása, a jövedelemelosztásban szerzett pozíciók megőrzése céljából.

A társult munka törvénye által megnyitott folyamat hosszú lejárátú, megköveteli az öngazgatási gyakorlat folyamatos figyelemmel kísérését és ártértékelését, a viszonyok felülvizsgálását és fejlesztését.

Rezime

Razvoj dohodovnih odnosa u udruženom radu sa posebnim osvrtom na udruženi rad SAP Vojvodine

Ustavni amandmani iz 1971. godine označavale su korak napred u ostvarivanju istorijskog cilja da radnici ovladaju uslovima i rezultatima svoga rada. Naime konstituisanje osnovnih organizacija udruženog rada, te udruživanje rada i sredstava na širim osnovama više omogućuje, da radnici budu subjekti odlučivanja u svom radnom kolektivu i u društvu u celini. Konstituisanje i povezivanje osnovnih organizacija udruženog rada u radne i složene organizacije na osnovu zajedničkih interesa značajno doprinosi tome da radnici odlučuju o uslovima sticanja i raspodele dohotka i raspodele sredstava za lične dohotke. Ove aktivnosti naročito su pojačane nakon donošenja Zakona o udruženom radu. Shodno zakonu radnici u udruženom radu ulažu značajne napore za dalje razvijanje dohodovnih odnosa, za udruživanje rada i sredstava, za zajedničko planiranje razvoja, a sve su to bitni preduslovi za uspostavljanje novih socijalističkih samoupravnih odnosa.

Ove procese međutim prate i određene slabosti i protivurečnosti, i otpori. Samoupravno organizovanje udruženog rada nema iste intenzitete u svim oblastima i zaostaje iza stvarnih potreba i mogućnosti društva. Prednja konstatacija naročito se odnosi na izgradnju dohodovnih odnosa i samoupravnog sistema proširene reprodukcije. Mnoge osnovne organizacije i složene organizacije udruženog rada konstituisane su samo formalno-pravno, a društveno-ekonomski odnosi u njima se nisu bitno izmenile i radnici nisu ovladali uslovima svoga rada. Karakteristično je takođe i povezivanje radnih organizacija na teritorijalnom principu a ne na osnovu međusobne zavisnosti u reprodukcijom procesu. Posledica gore iznetih činjenica je to što procenat zajedničko ostvarenog dohotka u ukupnom dohotku udruženog rada je još uvek veoma mali, a izmena stanja zahteva dugotrajno angažovanje svih subjektivnih snaga društva.

Summary

Development of the Relations Based on Income Earning With a Special Regard on the Associated Labour of the SAP Vojvodina

Constitutional amendments from 1971 showed that a step was taken forward in realising the historical aim, that workers take over the circumstances and results of their work.

Association of work and means of work on wider basis enables this process. Constitution and integration of basic organization and composite organizations on the basis of common interest, contribute to the fact that workers can decide about the way of earning and distribution of income, and personal income. These activities were strengthened by passing the Associated Labour Act. Workers make great efforts to develop income relations.

But the processes are followed by some contradictory facts, too. Selfmanagement organizing of work is not equally realized in all spheres. This is meant mostly for the sphere of extended reproduction.

Many basic organizations are constituted only formally and socio-economic relations are not changed, workers do not rule the circumstances and results of work. It's a fact that organizations are integrated not on reproductional principles but territorial. As a result of this the amount of income is still very small.

The change of this situation requires a lot of effort of the subjective social power.